

Pápes Éva

Gervai András: A tanúk

Film-történelem

Vannak változások, amelyeken sem átlépni, sem keresztüllnézni nem lehet, amelyek megváltoztatnak mindent, ami addig érvényes volt. Ilyen változás volt az 1990-ben bekövetkezett „rendszer-váltás”, aminek következményeit, hatásait objektíven mérlegelni csak bizonyos idő eltelte után lehet. Nincs olyan területe a magyar kulturális életnek, ahol ne hozott volna döntő átrétegződést, ne forgatott volna föl mindent fenekestül. De mivel a világ sora főként a hétköznapok egymásra következéséből áll össze, bizonyos dolgokat nem látunk, nem láthatunk meg, mert talán túl közel vannak, mert benne élünk, mert érintve vagyunk nap mint nap. Olyan folyamatok ezek, amelyek velünk történnek, de igazán rálátni akkor tudunk, ha valaki feltérképezi, megmutatja, fókuszálja, vagyis beavat minket a történések háttérébe, megmutatja a változás irányát, következményeit, mindazt, amit okozott „kint és bent”. Gervai András egy ilyen „megmutatásra” vállalkozott majd’ négyszáz oldalas munkájában, ami egyedi keveréke a riportkönyvnek és a szociográfiának. Beszélgetéseket olvashatunk a magyar filmtörténet legjelentősebb személyiségeivel, olyan filmrendezőkkal, akik tanúi voltak a kezdetektől a magyar film európai rangra emelésének, de nemcsak tanúi, hanem aktív részesei mindannak a sikernek, amit a magyar film elkönnyelhetett az ötvenes évektől kezdve. A hatalom számára a film – a szovjet mintát hűen követve – mindig is kiemelt szerepet kapott, jól kézben tartott és ellenőrzött terület volt. Ahogyan kibontakozik a beszélgetések egymásutánjából a múltbéli filmgyár hétköznapi élete, a mindennapos küzdelmek, amelyek a háttérben zajlottak, az alkuk, a behódolások, a cselek és a rafinált taktikák sora, úgy kerülünk egyre közelebb a saját múltunkhoz, a mi szocializmusunk hétköznapijaihoz. Merthogy a miénk is volt, még ha „akarta is a fene”, mert benne éltünk, ez volt a valóságunk, amiben így vagy úgy, de boldogulni, alkotni, egzisztálni kellett.

A könyv első harmadában a szerző beszélgetésre invitálta a korszak filmes nagyjait: Jancsó

Miklóst, Kovács Andrást, Makk Károlyt, Herskó Jánost, Bacsó Pétert, Mészáros Mártát, Gyarmathy Líviát, Gaál Istvánt, Ember Juditot, Gazdag Gyulát és Almási Tamást. Megszólal Kertész Ákos is, akinek szerepe író-dramaturgként hozzátartozott a korszak legjelentősebb magyar filmjeihez. Mindannyiuk nevéhez jelentős, külföldön is sikereket elért filmek tartoznak, amelyek által vált a magyar film – egy kis időre – Európa számon tartott kulturális teljesítményévé. Ezek a filmes személyiségek kisebb-nagyobb kitérőkkel, helyenként megvágott, betiltott filmekkel a tarsolyukban, de mégis csak dolgoztak, hírnevet szereztek, elismert és országosan ismert emberek voltak. Emlékezéseik objektivitását vitatni döreség volna, hiszen az emlékezet természeténél fogva szubjektív valami, kiejt, és néha átszínez dolgokat, de mindenképpen tükrözi magát a kort, amelyből „vétezt”. A beszélgetések egymásutánja, sorrendje, a folytonos oda-vissza utalások egymás munkájára, helyzetére és viszonyaira árulkodó és leleplező, megmutatja mindazt, ami az aktuális riportalany emlékezetéből éppen kiesett, így sajátos objektivitást hoz létre, a kor egészére vonatkozóan. Vallanak és emlékeznek, néha szenvedélyesen, néha enyhe maliciával, néha keserűen és megbántottan, és eközben kirajzolódik számunkra a magyar filmgyártás háttértörténete, ami valószínűleg nem sokban különbözik más magyar történetektől, más szakmák történeteitől, a mi személyes történetünktől, vagy mégis: ez sikertörténet. Mindazok, akik elmesélik, nemcsak részt vettek a régi világ működésében, hanem annak reprezentánsai voltak, sorsuk példa és minta volt sokak számára. Ha nekik megbocsátunk mindazért a megalkuvás-sorozatért, amit ránk-rájuk kényszerített a „rendszer”, már valamit megértettünk a saját múltunkból.

A nehezebbik falat, amit Gervai András lenyelet velünk, a szakma volt vezetőivel való beszélgetések sora, azokkal, akik „felülről” irányították a folyamatot, vagyis az ideológia börtönőrei voltak. Hálátlan szerep, mint tudjuk, örizni, elzárni, irányítani

valamit, képviselni az adott hatalmi felállást, annak minden „felelőségével”. A nevek csak a szakma számára mondanak valamit, a nagyközönség nyilván nemigen hallott Papp Sándorról, vagy Szabó B. Istvánról, Kóhalmi Ferencről. Elmúltak, ahogyan elmúlt a rendszer is, amit képviseltek. Tanulságos mégis ez a három beszélgetés a mára nézve, mert valljuk be, nem sokban különbözött szerepük a mai menedzser vezetőkéthől, csak éppen a hatalom egzisztenciális formái változtak (kissé).

A szerző alaposágát és a téma iránti tiszteletét jelzi a könyvet lezáró dokumentum gyűjtemény, amely 55 év anyagából válogatva helyenként ellenpontozza, helyenként árnyalja és kiegészíti a szubjektív vallomások, kitölti az emlékezet hézagait. Néha egészen másként hangzik valami egy bocsánatkérő mosoly kíséretében elmesélve, netán adomázva, mint hivatalos levélként olvasva – pecséttel – aláírással hitelesítve.

Imponáló a szerzői alaposág, amivel mindazokat is beavatja a „titkokba”, akik nem értik már azokat a „félszavakat”, amik a korszak lezárultával bekerültek az archívumok süllyesztőjébe: kiváló rövidítés jegyzéket és kislexikont, valamint egy név-

mutatót fűz a könyvhöz, ezzel gondolva a későbbi generációkra. Számukra ez valóban történelem, kutatási téma, igazi kincstára a szubjektív és objektív információknak. Mint ahogyan imponáló az anyag összeállításának átgondoltsága, a címek igazi profi újságírói „blikfanggal” való megszöveg-ezése, már a tartalomjegyzék egy kis ko(ó)r-történet!

Külön izgalmassá és mégsem csak történelmi vagy nosztalgia témává teszi a könyvet, hogy nemcsak a múltról szól, hiszen ma élő és alkotó emberekről van szó, akik néhány kivételtől eltekintve részt vesznek továbbra is a magyar kulturális valóságban, írnak, rendeznek, élnek benne, a folytonosság természetes közegében formálják meg véleményüket mindarról, ami volt, és ami van.

Bizony, ma már más világ, ezt mondják ők is mindannyian, minden megváltozott, legalábbis máshol húzták meg a határokat, máshol jelölték ki a sorompókat, és persze kicsit mások kezelik a jelzőlámpákat. De erről majd 55 év múlva...

(Saxum Kiadó, 2004)

Vetró András: Körösi Csoma Sándor